

УДК 340.12+171+174.4

Етичні стандарти та нормативні принципи професійної поведінки в сфері медіації

Ю.І. МЕЛЬНИЧУК

Науково-навчальний інститут права Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна, E-mail: melnichukJ@ukr.net

Авторське резюме

Виникнення конфліктів упродовж життя людини є неминучим явищем. Привід до конфлікту призводить до виникнення конфліктної ситуації, котра містить негативне забарвлення, проявом якого може бути правопорушення. Альтернативним способом вирішення конфлікту постає медіація, котра спрямована на залагодження та вирішення конфліктів шляхом безпосереднього спілкування з правопорушником і потерпілим. Базисом процесу медіації постає співробітництво, у результаті реалізації якого з'ясовуються причини розбіжностей та прагнення конфронтуючих сторін пошуку взаємоприйнятних шляхів вирішення ситуації. У цьому процесі третім учасником є медіатор, метою діяльності якого є налагодження та керування комунікативним процесом.

Інституалізація норм поведінки, які приписуються певним типам моральних взаємовідносин між людьми є оптимальним для здійснення професійної діяльності. В етичних стандартах медіації фіксуються соціально-філософське тлумачення культурних, гуманістичних засад відновного процесу. Етичні норми є ключовими у досягненні справжньої досконалості, тому існує чітка потреба в етичній оцінці практики медіатора для збереження моральних, юридичних норм і підвищення якості функціонування. Професійна практика медіатора базується на усвідомленні ним етичних аспектів і соціального внеску у запобіганні рецидивізму, дотриманні етичних правил і стандартів, відповідного європейського законодавства, національних традицій.

Ключові слова: конфлікт, медіація, медіатор, відновне правосуддя, комунікація, етичні принципи медіації, етичні стандарти, девіантна поведінка, конфліктна ситуація.

Ethical standards and regulations principles of professional conduct in the field of mediation

YU.I. MELNYCHUK

Kharkiv national pedagogical university G.S. Skovoroda, Kharkiv, Ukraine
E-mail: melnichukJ@ukr.net

Abstract

An origin of conflicts, during life of man, is the inevitable phenomenon. A subject for a conflict results in the origin of conflict situation, which contains the negative colouring the display of which can be offence. Mediaciya appears the alternative method of permission of conflict, which is directed on zalagodzhennya and decision of conflicts by the direct socializing with an offender and suffering. A collaboration as a result of realization of which reasons of divergences and aspiration of resisting sides of search of vzajemopriyvatnikh ways of decision of situation turn out appears the base of process of mediacii. In this process the third participant is a neurohumor, the purpose of activity of which is adjusting and communicative process control.

Institualizaciya of codes of conduct, which are added the certain types of moral mutual relations between people is optimum for realization of professional activity. Socialphilosophical interpretation of cultural, humanism principles of restoration process is fixed in the ethics standards of mediacii. Ethics norms are key in achievement of the real perfection, that is why there is a clear requirement in the ethics estimation of practice of neurohumor for the maintainance of moral, legal norms upgrading functioning. Professional practice of neurohumor is based on an awareness them of ethics aspects and social payment in prevention of recidivism, observance of ethics rules and standards, proper European legislation, national traditions.

Keywords: conflict, moral norm, mediation, mediator, restoration justice, communication, ethics principles of mediacii, ethics standards, deviantna conduct, conflict situation.

Постановка проблеми. Впродовж усього життя людина перебуває в діалектичному процесі виникнення та вирішення проблем, котрі становлять суть взаємостосунків людей. В основі виникнення конфліктних ситуацій лежать протилежні та несумісні думки, цілі, інтереси. Розвиток деструктивних конфліктів спричиняє конфронтацію сторін, у результаті якої може бути вчинене правопорушення. При цьому акцентується увага на особистісних переживаннях, а не на причинах конфлікту, таким

чином конфліктну ситуацію важко вирішити. Переведення ж ситуації із ракурсу не конфронтації сторін, а співробітництва спричинятиме конструктивне вирішення конфлікту. Сучасні тенденції в соціально-гуманітарній сфері фіксують увагу науковців до відновного правосуддя, як до сукупності програм, які сприяють вирішенню конфлікту та нормалізації стосунків потерпілого та правопорушника. Актуальності набуває професія медіатора як фахівця з управління конфліктами, спроможного організува-

ти ефективний комунікативний процес між конфронтуючими сторонами. У цьому зв'язку, виникає потреба у дефініції й обґрунтуванні моральних якостей і характеристик зазначеної професійної діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Організаційним, філософським, правовим, психологічним та іншим аспектам вирішення конфліктів медіації присвятили свої роботи: Л. Козер, Р. Дарендорф, Г. Похмелкіна, В. Бринцева, Л. Карнозова, Д. Філін та ін. Експертами з питань медіації є Н. Гайдук, А. Гірник, Н. Гришина, В. Замніус, В. Землянська та інші.

Метою дослідження є виокремлення найбільш суттєвих принципів медіації, дефініція морально-етичних норм діяльності, опис етичних стандартів медіатора як посередника у вирішенні конфлікту.

Виклад основного матеріалу. Мораль виступає надзвичайно важливим елементом людської життєдіяльності. Будь-яка професійна діяльність містить моральні вимоги до осіб, котрі виступають представниками певної професії, а сама фахова спроможність спеціаліста багато в чому залежить від його моральних якостей. Спираючись на загальні принципи моралі створюються кодекси честі, професійної поведінки у яких формуються конкретні норми та практичні правила, котрі є актуальними для певного виду людської діяльності. Виникнення й засвоєння моральних норм у професійній сфері не визначаються безпосередньо якимись інституційними умовами, а оволодіння ними забезпечується головним чином культурою особистості, її вихованістю, моральним потенціалом.

Конфлікти й суперечності, які виникають у суспільстві, знаходять відображення у світоглядному протистоянні. Так, наприклад, філософські концепції конфлікту обґрунтувалися Л. Козером (концепція позитивно-функціонального конфлікту), Р. Дарендорфом (конфліктна модель суспільства). Причину конфлікту Л. Козер вбачав у різниці між очікуваннями індивідів і реальністю, яка не співпадає з їх уявленнями про справедливість. Проте він акцентує увагу на позитивному аспекті конфлікту як стабілізуючого чинника у соціальній системі, що динамізує її розвиток і сприяє досягненню внутрішньої стабільності [8, с.166]. Інший погляд обґрунтувався Р. Дарендорфом [2], котрий називав причиною конфлікту нерівність у політичній, а не економічній сфері життя суспільства.

Альтернативним, позасудовим способом врегулювання конфлікту є медіація, в якій нейтральна третя сторона, тобто медіатор, допомагає суб'єктам у знаходженні взаємоприйняттого варіанта вирішення їхнього конфлікту. Фактично медіатор лише допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації та проаналізувати ситуацію таким чином,

щоб суб'єкти медіаційного процесу змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси та потреби всіх учасників конфліктної ситуації. Особливостями ж медіації є: захист інтересів кожного учасника, орієнтація на згоду, врахування динаміки людських взаємовідносин. Як зазначає Г. Похмелкіна [11, с.4-6] саме медіація надає цивілізовані та гуманні засоби для відновлення порушеної здатності громадян до співіснування. Варто зазначити, що коли до конфлікту залучається третя сторона, то це допомагає зберегти позитивний досвід, котрий існував до конфліктної ситуації.

Кожному суспільству властиві певні соціальні відхилення, які впливають із конкретно-історичних умов його існування: моральних, соціальних, економічних та ін. Аналіз соціальних відхилень дозволяє з'ясувати моральні особливості розвитку суспільства та рівень законності у ньому. Низький моральний рівень суспільства, бездуховність втілюються в морально-етичний фактор девіантної поведінки. Як зазначає І. Кон [9], девіантну поведінку особистості можна розуміти як порушення соціальних, культурних, правових норм. Соціальні фактори, які породжують девіантну поведінку, тобто спричиняють конфлікт, в цілому, а також в окремо взятому випадку можна визначити наступним чином: по-перше, несприятливі умови для формування особистості в сім'ї, колективі; по-друге, зовнішні впливи, які сприяють такій поведінці. Перебуваючи у певній ситуації (яка може мати характер конфлікту) людина реагує відповідно до раніше сформульованих, засвоєних норм та стандартів поведінки. Інколи поява нових аспектів життєдіяльності людини спричиняє коригування в уявленні особистості, тому на нову ситуацію реакція може бути нетиповою. Перебуваючи ж у медіаційному процесі, особа з девіантною поведінкою здатна віднести до іншої сторони з розумінням, співчуттям і милосердям, розкаванням.

Практика розв'язання конфліктів черпає свої витoki ще з стародавніх часів та ґрунтується на морально-релігійних цінностях і традиціях, на сучасному етапі розвитку суспільства втілюється у концепції медіації, відновного правосуддя.

У ракурсі етичних засад медіації варто розглядати базові принципи відновного правосуддя, якими на думку В. Землянської, можуть бути наступні положення: по-перше, пріоритетність надання підтримки; по-друге, відповідальність, що реалізується в усвідомленні наслідків поведінки; по-третє, реінтеграція (відновлення), сприяє попередженню вчинення аморальної дії; по-четверте, розв'язання конфліктної ситуації, тобто оцінки наслідків та впливу аморального вчинку на життя людини. Також науковці виділяють і такі принципи медіації, як: запобігання повторного вчинення

злочину та добровільність участі у процесі відновного правосуддя усіх сторін [1, с.19]. Саме конструктивне обговорення конфліктної ситуації (за участю медіатора як нейтральної особи) створює умови для повернення людини до суспільства. За наслідки своєї діяльності конфліктуючі сторони несуть спільну відповідальність, такий факт сприяє досягненню взаєморозуміння в оцінюванні ціннісних орієнтацій та нормативних стандартів. Серед чинників, котрі варто враховувати при вирішенні конфлікту, важливе місце посідає обізнаність з обставинами конфліктної ситуації, їх адекватне усвідомлення, внутрішній стан суб'єктів медіації та їх здатність до альтернативних варіантів вирішення спору. У результаті позитивного проведення медіаційного процесу угода, що укладається, допомагає зберегти ділові відносини між сторонами та зміцнити довіру між ними у майбутньому, на відміну від судової процедури, в якій одна зі сторін програє. Медіацію часто порівнюють з процесом «зцілення», оскільки медіатор/фасилітатор уможливорює відверте та безпосереднє спілкування сторін про те, що їх турбує, і сприяє узгодженню подальшої взаємодії.

Етичні стандарти піддаються критичному осмисленню, обґрунтовуються та утверджують і забезпечують нормативно-ціннісні критерії й орієнтири, котрі є актуальними у сьогоденному бутті людини. Щодо етичних норм медіації, то варто сфокусувати увагу на міжнародних нормативних приписах. Так, в ухваленому документі Європейською комісією з ефективності правосуддя 7 грудня 2007 р. «Керівні принципи № 14 для кращого виконання наявних Рекомендацій щодо медіації в сімейних справах і щодо медіації в цивільних справах» [7], зазначаються наступні Рекомендації, що сприятимуть поліпшенню імплементації викладених у них принципів медіації: Рекомендація Res (98) 1 щодо медіації в сімейних справах, Рекомендація Res (2002) 10 щодо медіації в цивільних справах, Рекомендація Res (99) 19 щодо медіації в кримінальних справах, Рекомендація Res (2001) 9 щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами-приватними особами. У зазначених документах зафіксовані загальні етичні норми, яким підпорядковується медіатор, зокрема: «Державам-членам належить вживати заходів для забезпечення однаковості концепцій, сфер застосування і гарантій додержання основних принципів медіації (таких, як конфіденційність та інші) на територіях цих держав шляхом прийняття дотичних нормативних актів і/або розроблення кодексів професійної поведінки медіаторів» [7]. Етична відповідальна діяльність сприяє створенню нової компетенції, основним елементом якої є норма, що відображає практичну доцільність форм взаємовідносин. У сучасному суспільстві осо-

бисті якості індивіда виявляються в рівні професійної придатності. Справжній професіоналізм спирається на такі морально-етичні норми як: доброзичливість, паритетність, гуманізм, справедливість, обов'язок, чесність, вимогливість до себе й оточуючих, відповідальність за результати праці та ін.

Відповідно до Європейського кодексу поведінки для медіаторів, який був розроблений ініціативною групою практикуючих посередників, при підтримці Європейської Комісії, та прийнятий на конференції в Брюсселі 02 червня 2004 року: «Медіатор повинен бути компетентним та мати необхідні знання в сфері медіації. Важливими факторами є належне навчання та постійне вдосконалення їх теоретичних та практичних навиків у сфері медіації з обліком усіх стандартів та вимог пов'язаних з їх акредитацією» [4]. У документі зафіксовано наступні принципи медіатора: компетентність, незалежність, справедливість.

На українському ґрунті реалізація етичних принципів медіації втілюється у запропонованому Українським центром медіації Кодексі етики медіатора, в якому висловлюється наступна точка зору: «Кодекс медіатора-слугувати фундаментальним етичним путівником для осіб, які займаються медіацією у будь-якій сфері» [4]. Етика медіатора, як зазначено у розділі I, вибудовується на етичних нормах життя суспільства та при дотриманні гідності людини. Фундаментальними ж принципами посередництва постають – гуманізм, законність, чесність, порядність та ін., а зафіксовані норми, якими фахівець-медіатор повинен користуватись, сприяють програмуванню його дій та гарантують впевненість щодо виконання ним професійного обов'язку при вирішенні конфліктної ситуації на високому рівні.

Спираючись на вищезазначений документ варто звернути увагу на прописані у ньому засади професійної етики медіаторів. А саме, по-перше, процес медіації розпочинається тоді, коли всі сторони добровільно висловили згоду на участь в ньому; по-друге, конфіденційність; по-третє, неупередженість, тобто медіатор має проводити медіацію тільки у тих конфліктних ситуаціях, де він може бути нейтральним та об'єктивним стосовно сторін медіаційного процесу. По-четверте, медіатор не повинен мати особистої зацікавленості в певному варіанті вирішення конфлікту. Ще однією важливою нормою – високопрофесійність посередника – достатня кваліфікованість у вирішенні конфліктної ситуації [3]. Щодо останнього положення доцільним є звернення до Рекомендації № R (99) 19, у якій акцентується увага на тому, що: «Медіатори відбираються з різних прошарків суспільства, мають хороші знання щодо тієї чи іншої спільноти та її культурних особливостей» [10, с. 13-15]. Медіатори повинні мати професійну кваліфікацію у сфері соціальної ро-

боти, права або психології. Усі вони також мають пройти підготовку з ведення програми медіації. Моральна поведінка в сфері здійснення професійної діяльності визначається не лише в моральними нормами, але й культурними традиціями, різними соціальними нормами та інституційно підтримується правом.

Підсумовуючи вищенаведене, доцільно сформулювати наступну дефініцію принципів медіації: це вихідні та визначальні морально-правові ідеї, засади, котрі становлять організаційне підґрунтя здійснення процедури медіації й спрямовані на ефективне, взаємоприйнятне розв'язання конфліктної ситуації. Фундаментальними засадами медіаційного процесу є: відповідальність, конфіденційність, незалежність, добровільність, гуманізм, ввічливість, взаємоповага сторін тощо.

Висновки. Етичні стандарти та принципи медіаторів, що фіксуються у відповідних професійних кодексах і рекомендаціях, сприяють орієнтуванню фахівців у складних ситуаціях, а також дають змогу приймати нестандартні рішення, які не суперечать інтересам сторін медіації. Осмислення конфлікту, сенсу медіації допомогло в усвідомленні етичних засад, котрі можна узагальнити у наступних положеннях: по – перше, взаємоповага до учасників медіа-

ційного процесу, дотримання загальних норм і принципів моралі; по-друге, високопрофесійність медіатора (кваліфікованість посередника); по-третє, відвертість, у розкритті власних потреб, інтересів (готовність сторін конфлікту до співпраці); по-четверте, взаємна відповідальність у вирішенні конфліктної ситуації; по-п'яте, справедливість, що забезпечує послідовність та гуманістичну спрямованість у процесі розв'язання конфлікту, а також дотримання гідності людини. Поглиблення професійної диференції спричинене соціальними потребами в регулюванні відносин між людьми. Важливою якісною характеристикою моральних якостей людини постають професіоналізм і відповідальність.

Зазначені базові етичні принципи медіації відновного правосуддя, постають універсальними критеріями, всезагальними стандартами та нормами при вирішенні конфлікту. У сучасних умовах вимоги суспільства до фахової діяльності є доволі високими, а формування кодексів професійної етики є додатковим інструментом забезпечення належного рівня виконання спеціалістами своєї соціальної ролі. Реалізація цінностей професійної моралі залежать від морального вибору кожного фахівця, його особистої моральної відповідальності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бринцева, Л. В. Адміністративно-правовий спір: сутність, поняття, ознаки: монографія / Л. В. Бринцева. – Х. : ФІНН, 2010. – 112 с.
2. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта / Р. Дарендорф //Социологические исследования. – 1994. – № 5. – С. 142–147 – [Електронний ресурс] / Режим доступу: [phttp://ecsocman.hse.ru/data/968/645/1216/019_darendorf.pdf](http://ecsocman.hse.ru/data/968/645/1216/019_darendorf.pdf)
3. Етичний кодекс медіатора «Українського центру порозуміння» [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.commonground.org.ua/dld/2006_20_04_RJConf/22-ethical_codex.pdf
4. Европейський кодекс поведінки для медіаторів [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_en.pdf
5. Землянська В. В., Ільковець Л.Б., Сегедін В.Б. Впровадження відновного правосуддя у кримінальне судочинство України [Посібник] / В.В. Землянська, Л.Б. Ільковець, В.Б. Сегедін.- К.: Видавець Захаренко В.О., 2008.- 189с.
6. Карнозова Л. М. «Введение в восстановительное правосудие (медиация в ответ на преступление)». – Москва: Проспект, 2014. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://books.google.com.ua>
7. Керівні принципи № 14 для кращого виконання наявних Рекомендацій щодо медіації в сімейних справах і щодо медіації в цивільних справах [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/cli-ents/vsu/vsu.nsf>
8. Козер, Л. Функции социального конфликта. / Л. Козер. - Москва: Идея пресс, 2000. - 205 с.
9. Кон И. С. Психология ранней юности: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1989. – 255 с.
10. Маерс Д. Международный обзор программ восстановительного правосудия / Д.Маерс. – К.: Университетское издание «Пульсары», 2004 г. – 101 с.
11. Мета Г., Похмелкина Г. Знакомство с теорией, методом и профессиональными технологиями / Составители Г. Мета, Г. Похмелкина. - Москва: изд-во «VERTE», 2004. - 320 с.
12. Сайт Українського центру медіації [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ukrmediation.com.ua/>

Стаття надійшла до редакції 29.01.2016

REFERENCES:

1. Bryntseva, L. V., 2010. Administratyvno-pravovyi spir: sutnist, poniattia, oznaky: monohrafiia (Administratyvno-pravoviy dispute: essence, concept, signs: monograph). Kharkov (in Ukrainian).
2. Darendorf, R., 1994. Elementy teorii sotsialnogo konflikta (Elementy theories of social conflict). Sotsiologicheskie issledovaniya 5, 142–147. Access: [phttp://ecsocman.hse.ru/data/968/645/1216/019_darendorf.pdf](http://ecsocman.hse.ru/data/968/645/1216/019_darendorf.pdf) (in Russian).

3. Etychnyi kodeks mediatora «Ukrainskoho tsentru porozuminnia» (Ethics code of neurohumor of the). Access: http://www.commonground.org.ua/dld/2006_20_04_RJConf/22-ethical_codex.pdf (in Ukrainian).
4. Ievropeiskoho kodeksu povedinky dlia mediatoriv (European code of conduct for neurohumors). Access: http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_en.pdf (in Ukrainian).
5. Zemlianska, V. V., Ilkovets, L.B., Sehedin, V.B., 2008. Vprovadzhennia vidnovnoho pravosuddia u kryminalne sudochynstvo Ukrainy (Introduction of restoration justice in the criminal legal proceeding of Ukrain). Vydavets Zakharenko V.O., Kyiv (in Ukrainian).
6. Karnozova, L. M., 2014. «Vvedenie v vosstanovitelnoe pravosudie (mediatsiya v otvet na prestuplenie)» («Introduction to restoration justice (mediaciya in reply to a crime)»). Prospekt, Moscow. Access: <https://books.google.com.ua> (in Russian).
7. Kerivni pryntsypy № 14 dlia krashchoho vykonannia naiavnykh Rekomendatsii shchodo mediatsii v simeinykh spravakh i shchodo mediatsii v tsyvilnykh spravakh (Leading principles no14 for the best implementation of present Recommendations in relation to mediaci in domestic businesses and in relation to mediaci in civil cases). Access: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf> (in Ukrainian).
8. Kozher, L., 2000. Funktsyy sotsyalnoho konflykta (Funkcii social'nogo konflikta.). Ydeia press, Moscow (in Russian).
9. Kon, I. S., 1989. Psihologiya ranney yunosti: Kn. dlya uchitelya (Psikhologiya ranney yunosti). Prosveshchenie, Moscow (in Russian).
10. Maers, D., 2004. Mezhdunarodnyiy obzor programm vosstanovitel'nogo pravosudiya (Mezhdunarodnyy review of the programs of restoration justice). Universitetskoe izdanie «Pulsaryi», Kyiv (in Russian).
11. Meta, G., Pohmelkina, G., 2004. Znakomstvo s teoriey, metodom i professionalnyimi tehnologiyami (Znakomstvo with a theory, method and professional technologies). Izd-vo «VERTE», Moscow (in Russian).
12. Sait Ukrainskoho tsentru mediatsii (Site of the Ukrainian center of mediaci). Access: <http://www.ukrmediation.com.ua/> (in Ukrainian).

Мельничук Юлія Іванівна - кандидат філософських наук, доцент
Науково-навчальний інститут права Національного університету водного господарства та природокористування
Адреса: 33000, м. Рівне, вул. Приходька, 75
E-mail: melnichukJ@ukr.net

Melnychuk Yulia Ivanovna – PhD in philosophy, associate professor
Scientifically educational institute of right National University of Water and environmental engineering
Address: 75, Prykhod'ka Str., Rivne, 33000, Ukraine
E-mail: melnichukJ@ukr.net